MARGRIET GOSKER

Dr. G. Postma-Gosker is projectleider 500 jaar Protestantisme bij de Protestantse kerk in Nederland en emeritus predikant van de Protestantse Gemeente Venlo en omstreken

De viering van '500 jaar Protestant' staat volop in de belangstelling. Overal in het land zien we activiteiten en initiatieven opborrelen. Wie kijkt op de websites van Refo500 en de PKN ziet, dat er bijna dagelijks iets wordt georganiseerd. Toen ik twee jaar geleden werd aangesteld om '500 jaar Protestant' te gaan trekken, kreeg ik alle kans om plannen voor het reformatiejaar te initiëren. Het stond bij mij meteen als een paal boven water, dat er ruimschoots aandacht moest komen voor al die vrouwen, die sinds de opkomst van de reformatie een belangrijke rol speelden binnen het protestantisme.

Vrouwen van het protestantisme - tegendraads

De namen van de grote reformatoren zijn bekend, maar welke vrouwen waren van betekenis voor de reformatie? Heeft de reformatie van toen in principe de weg geopend voor vrouwen in de leiding van de kerk van nu? Zowel de rooms-katholieke kerk als de oosterse orthodoxie zijn deze weg nog niet gegaan. Ze houden hun ambten gesloten. Definitief? Onlangs presenteerde metropoliet Gregorius van Kameroen aan de synode van de Orthodoxe Kerk van Alexandrië een voorstel tot het herstel van het vrouwelijke diaconaat. Op 17 februari 2017 is Theano als eerste vrouw door patriarch Theodoros II tot diaken gewijd. Een historische beslissing.

Vrouwen in de kerkleiding

Het baart geen opzien meer, dat protestantse vrouwen leidende posities hebben en ambten bekleden in de kerk. Maar in mijn jonge jaren heb ik nooit een protestantse vrouw in de ouderlingenbank zien zitten of op de kansel zien staan. Vrouwen waren toen niet gewenst in de leiding van grote Nederlandse protestantse kerken. Een voorbeeld had ik dus niet voor ogen, toen ik in 1972 zelf als een van de eerste gereformeerde vrouwen in het ambt van predikant werd bevestigd. Sindsdien is er veel veranderd, maar niet genoeg. We hebben nu wel vrouwelijke theologen, vrouwelijke voorgangers, vrouwelijke professoren en vrouwelijke theologiedocenten. We hebben feministische theologie, een vrouwen-Bijbel en een vrouwensynode. En na Arenda Haasnoot en Marjoleine Engelbert is nu Jeannette Galjaard vicepreses van de PKN-synode en Karin van den Broeke de eerste vrouwelijke synodepreses. Prachtig. Maar het is óók waar, dat er in grote delen van de kerk nog obstakels zijn, omdat vrouwen nog steeds geacht worden in de ge-

meente te zwijgen. Niet alleen zien we die discussie tegenwoordig weer oplaaien in vrijgemaakte kring, maar zelfs binnen de Campagne '500 jaar Protestant' heb ik het gesprek hierover recentelijk nog gevoerd.

Vrouwen en geloofsopvoeding

Maar laten we bij het thema 'Vrouwen van het protestantisme' al die gewone vrouwen niet vergeten, die kinderen leerden bidden, danken en zingen. Al die moeders, oma's en tantes die Bijbelverhalen voorlazen en Gods liefde uitstraalden. Ze lieten zien wat vrijheid betekent, rechtvaardigheid, genade, vergeving, barmhartigheid en trouw. Laten we al die onderwijzeressen niet vergeten en al die leidsters van zondagsscholen en kindernevendiensten, al die schrijfsters van kinderbijbels en kinderliederen, die zich door de eeuwen heen hebben ingezet voor de geloofsopvoeding van nieuwe generaties.

Vrouwen als rolmodellen in de samenleving

Maar ik denk ook aan al die moedige, inspirerende vrouwen, die zich in politiek en maatschappij hebben ingezet voor hun medemensen en voor christelijke normen en waarden. Zoals Florence Nightingale, Majoor Bosshardt, Catherine Booth, Dorothee Sölle, Angela Merkel, Iën Dales, Anne Zernike, Hannie van Leeuwen, Marga Klompé en Geesje Werkman, die allemaal hun eigen bijdrage leverden aan ziekenzorg, aan vluchtelingenhulp, aan christelijk sociaal bewustzijn, aan gerechtigheid en barmhartigheid. Ze liepen niet weg voor hun verantwoordelijkheid en stonden op de bres voor waar ze in geloofden.

> Er is veel veranderd, maar in grote delen van de kerk zijn nog obstakels

Goeie genade, wat een portretten

Zo luidt het thema van de estafette in Groningen. Op 31 oktober 2016 ging de estafette 'Als een lopend vuur' in Amsterdam van start. Elke maand vindt in een andere provincie een festiviteit plaats en zo wordt het stokje steeds doorgegeven. Niet geheel toevallig was Groningen juist in maart aan de beurt. Zo was het mogelijk allerlei activiteiten in te plannen in de buurt van Internationale Vrouwendag (8 maart). Overleg met de Groninger Universiteiten en de Vrouwenbeweging Passage heeft tot mooie programma's geleid. In Groningen (stad) organiseerde de Protestantse Theologische Universiteit samen met de Rijksuniversiteit een studiedag op vrijdag 3 maart onder de titel: 'Echte vrouwen lezen de Bijbel zelf'. Juist de reformatie heeft sterk gestimuleerd, dat protestanten zelfstandig hun Bijbel gingen lezen. Zo konden ook vrouwen zelf teksten uitkiezen en interpreteren. Ze waren niet meer afhankelijk van anderen. Op 4 maart ging het estafettestokje over van Drenthe naar Groningen. Het evenement vond plaats in de Nicolaïkerk in Appingedam. Aan het woord kwamen natuurlijk vooral vrouwen van het protestantisme, zoals Heleen Zorgdrager, Karin van den Broeke en Almatine Leene.

1001 vrouwen

In 2013 verscheen een bijzonder boek, waarin portretten en levensbeschrijvingen van 1001 vrouwen zijn opgenomen. Het is samengesteld door Els Kloek en het is een echte aanrader. Wie de moeite neemt '1001 vrouwen' helemaal door te ploegen, ontdekt hoeveel Nederlandse vrouwen door de eeuwen heen belangrijk zijn geweest voor kerk en geloof. Zo waren er al vrouwen actief in de beweging van de *Moderne Devotie* (Beerte Swijnkens), maar ze wierpen zich ook op als *beschermvrouwe* (Lidewij van Schiedam), *weldoenster* (Berta van Heyen) of *helpster van geloofsvervolgden* (Geertruid van Beveren). Om hun geloof werden ze *martelares* (Wendelmoet Claesdr.), maar ze manifesteerden zich ook als *beeldenstormster* (Weijn Ockers), als *auteur van geestelijke teksten* (Sara Maria van Zon), of als *geloofsmoeder* (Pietje Baltus), etc. De meest invloedrijke theologe is ongetwijfeld Anna Maria van Schürman. Als de estafette Friesland bereikt, speelt zij de hoofdrol.

Katharina von Bora: een monument

Het ligt voor de hand ook enkele vrouwen van grote reformatoren te noemen. Op de fraaie borduurlap - tussen 2008 en 2016 kunstig vervaardigd door Coby Jacobs-Gravesteijn - ontwaren we niet alleen de naam van de naaldkunstenares zelf, maar ook die van vijf andere vrouwen. In grote borduurletters zien we de naam van Katharina von Bora. Ze was als kind in het klooster Nimbschen opgeborgen en leefde daar als non. Ze was verstandig, vroom, tegendraads, en ze liet zich niet klein krijgen. Ze las met grote instemming de geschriften van Luther. Ze vluchtte uit het klooster naar Wittenberg en daar trouwde ze met hem. Ze stond haar mannetje en regeerde haar hele omgeving met strakke hand, reden waarom ze door Luther liefkozend 'Herr Käthe' werd genoemd. De dood van hun dochtertje Magdalene bracht veel verdriet. Over haar leven en werk zijn dit jaar verscheidene nieuwe boeken verschenen en ook een film, die per DVD verkrijgbaar is.

Idelette en Elisabeth

In iets kleinere borduurletters staat: Idelette de Bure. Zij trouwde met Calvijn na het overlijden van haar eerste man, Jean Stordeur. Ze was een Vlaamse en stamde hoogstwaarschijnlijk uit een adellijke familie. Hun enige zoontje Jacques stierf binnen een maand na zijn geboorte. Zijn naam staat ook op de borduurlap, naast die van andere vroeg gestorven kinderen van reformatoren. Ook Elisabeth Silbereisen ontvluchtte het klooster (Lobenfeld) en werd gewonnen voor de reformatie. Ze trouwde in het geheim met de Straatsburgse reformator Martin Bucer. Het huwelijk van de uitgetreden priester met een uitgetreden non werd een schandaal genoemd. Zo werd Elisabeth een van de eerste predikantsvrouwen. Haar leven was zwaar. Van hun dertien kinderen zijn er maar liefst twaalf jong gestorven. Het donkere wiegje en de gedrukte wijnpers op het borduurkleed verwijzen naar dit leed.

> Ze deed een beroep op Sara, Rebecca, Debora, Ruth, Maria...

Katharina en Marie - tegendraads

Katharina Schütz-Zell was een sterke vrouw met een groot geloof. In een tijd dat de geestelijkheid celibataire was, trouwde ze met Martin Zell. Ze was bijzonder leergierig en bleef haar hele leven lang studeren en publiceren. Ze maakte zich het Latijn eigen en bestudeerde de Bijbel. Als ze zou doen wat van haar als vrouw verwacht werd - braaf aan het spinnewiel zitten en voor zieken zorgen - zou ze hogelijk geprezen zijn. Maar ze was tegendraads en daarom vond men haar arrogant. Ze werd ook wel spottend: "DR Katharina" genoemd. Behalve gebeden schreef ze ook pamfletten om zo de ideeën van de reformatie te verspreiden. Als laatste grote vrouw van het protestantisme noem ik Marie Dentière. Ook zij verliet het klooster

(van Tounai), waar ze trouwens een hoge functie had. Ze werd niet alleen een fervent voorvechtster van de reformatie, maar kwam ook op voor de rechten van vrouwen, die volgens haar in godsdienstige zaken net zo veel rechten hadden als mannen. Ze was een van de eerste vrouwelijke theologen van het protestantisme. Het schijnt dat Calvijn haar opstelling niet zo kon waarderen. Vrouwen moesten in die tijd immers gehoorzamen en zwijgen. Marie was het daar niet mee eens. Ze schreef een open brief aan Marguerite van Navarre, waarin ze felle kritiek uitte op lieden die vrouwelijke bijbelgeleerden brutaal vonden. Dat deed ze met een beroep op Sara, Rebecca, Debora, Ruth, de koningin van Seba, Maria, Elizabeth, de Samaritaanse vrouw, Maria Magdalena en al die andere vrouwen, die (eerder dan mannen) opdracht hadden gekregen om te spreken, te verkondigen en uit te leggen. Ze benadrukte, dat Jezus niet door een vrouw, maar door een man verraden was. En wie hadden de ketterijen uitgevonden? Juist, de mannen. Aan het slot van haar brief uit 1539 vraagt Dentière zich af: 'als God in zijn genade aan sommige vrouwen iets goeds en heiligs openbaart, mogen zij dat dan niet opschrijven om het aan anderen te vertellen? Het zou schaamteloos zijn hun dat te beletten. En het zou stompzinnig zijn als wij ons talent in de grond zouden stoppen, dat we van God hebben gekregen.' Uiteraard werd deze opstelling haar niet in dank afgenomen. Niet door Calvijn, maar ook niet door de andere leidende protestanten in Genève. Toch heeft ze in 2002 als enige vrouw een plaats verworven op het grote witte reformatiemonument in Genève. □

... hoeveel Nederlandse vrouwen belangrijk zijn geweest voor kerk en geloof